DOCUMENTE ISTORICE VECHI ROMÂNEŞTI – DIN SECOLELE XIV–XIX – ÎN FONDURILE BIBLIOTECII NAȚIONALE A ROMÂNIEI

Elena Cojuhari*

1. Prezentarea Fondului de Documente istorice vechi, sec. XV–XIX

Documentele din Fondul denumit „Documente istorice vechi" din secolele XV–XIX, păstrate în depozitul Arhivei istorice din cadrul serviciului Colecții speciale ale Bibliotecii Naționale a României, cuprind o gamă întreagă de acte de proprietate, majoritatea fiind acte de vânzare–cumpărare, zapise, ispisoace, hotărnicii de moşii, acte de judecată, danii, scutiri de impozite, întăriri privind drepturile asupra proprietății, acoperind perioada cuprinsă între secolul XV-lea până în secolul al XIX-lea.

Din momentul emiterii lor, majoritatea documentelor au făcut parte din arhivele marilor familii boiereşti din Moldova şi Țara Românească. Multe dintre documente păstrează până în prezent înscrise pe margini numele proprietarilor diverselor moşii la care se fac referiri în aceste acte. Astfel pentru a ilustra putem menționa câteva nume de rezonanță pentru societatea românească: Elena D. Catargi, prințul Cantacuzino–Paşcanu, Sturza–Bârlădeanu, o ramură a Sturzeştilor, Magdalena Beldiman şi alții.

Fondul menționat, în rândurile de mai sus, reprezintă o entitate arhivistică aparte şi cuprinde un număr de 1868 de documente. Cel mai vechi dintre acestea este copia unei traduceri româneşti a unui document[1] emis în timpul domniei lui Alexandru cel Bun, în data de 20 decembrie 1414, prin care domnitorul dăruieşte clucerului Belcescul şi feciorilor lui, Petre, Ioan, Iosif şi Andreiaş, pentru slujbă credincioasă, două sate în pământul Moldovei, cu venit şi uric.

Cel mai recent document[2] este o copie a traducerii româneşti efectuată de Evloghie Dascălul, în data de 15 iunie 1863, după un original slav emis în data de 20 februarie 1651 privind o întărire a unui act de vânzare–cumpărare a unei ocine din ținutul Covârluiului, încheiat între Baba Celebi, fost postelnic, şi Adam Moviliță, căpitan.

Documentele reprezintă mai multe tipuri de acte juridice după cum urmează: hotărâri domneşti, plângeri, acte de vânzare–cumpărare, hotărnicii de moşii, anaforale, cărți de blesteme de mai multe feluri: ecleziastice şi civile; întăriri

* Biblioteca Națională a României.

[1] Biblioteca Națională a României, Colecții speciale, Arhiva istorică, Fondul de Documente istorice vechi, sec. XV–XIX, documentul nr. 1.

[2] *Ibidem*, documentul nr. 450b.

RITL, nr. 1–4, p. 209–219, Bucureşti, 2013

BDD-A6972 © 2013 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 09:36:22 UTC)

domneşti privind dreptul la proprietate a unor civili; cărți de judecată de recunoaştere a unor drepturi; învoieli; zapise de vânzare, însă există acte de vânzare fără zapis (înscris), ci doar cu răvaş[3]; răscumpărări de moşie sau a unei părți din aceasta[4]; întăriri de stăpânire asupra unor sate; hrisoave; Carte de împărțire a rumânilor şi a țiganilor; scrisoare domnească[5]; scrisoare de jurământ[6]; blestem la vânzarea moşiei[7]; scrisoare de mărturisire, în care mărturisirea se face cu sufletele mărturisitorilor [8], care pot fi megieşi, preoți sau boieri[9]; testament[10].

Referindu-ne la întreaga gamă a arhivaliilor despre care vorbim trebuie menționate câteva caracteristici generale de bază. În primul rând majoritatea documentelor au fost inscripționate pe suport de hârtie şi doar puține au fost realizate pe pergament, foarte multe cu filigran şi doar două dintre arhivalii în bifolio[11].

Documentele reprezintă originale, copii româneşti, traduceri româneşti, copii după traduceri româneşti, după acte originale, scrise în limba română cu caractere chirilice sau în limba slavonă. De asemenea există şi transcrieri recente. Câteva dintre ele sunt în limba rusă, în special cele referitoare la acte de proprietate, de vânzare–cumpărare, privind moşii sau părți de moşii din Basarabia recent anexată de Imperiul Rus în anul 1812, către noii proprietari. Este cazul boierilor moldoveni sau reprezentanți ai Bisericii cu moşii sau părți de moşii aflate în „Ținutul de dincolo de Prut", cu referiri la regiunea Sorocii şi a Rezinei, în mod special, aflate deja în apropierea Nistrului.

Fondul cuprinde documente privind cele două țări româneşti: Moldova şi Țara Românească, arhivaliile moldoveneşti fiind în număr cel mai mare, însă aici vom prezenta şi parțial vom analiza, în mod special, documentele emise în Țara Românească, cu toate că nu există diferențe esențiale între acestea.

Multe dintre documente au peceți sau urme de peceți, în special domneşti, realizate în diverse moduri. Astfel există următoarele modalități de autentificare: peceți inelare, peceți inelare în ceară roşie, peceți domneşti în chinovar, peceți inelare aplicate în chinovar, peceți inelare aplicate în tuş negru, peceți rotunde aplicate în tuş verde, peceți inelare în fum, monograme domneşti în chinovar, peceți domneşti timbrate, peceți mici, peceți inelare cu ceară neagră.

Pe lângă acestea, multe dintre documentele emise în cancelariile domneşti mai poartă şi următoarele însemne ale puterii domneşti: sigiliu aplicat în ceară, semnătura autografă a domnitorului cu invocație, inițiale şi monogramă

[3] *Ibidem*, documentul nr. 1824.
[4] *Ibidem*, documentul nr. 1823.
[5] *Ibidem*, documentul nr. 1782 emis în anul 1698. Este vorba despre scrisoarea domnitorului Constantin Brâncoveanu Voievod.
[6] *Ibidem*, documentul nr. 1778.
[7] *Ibidem*, documentul nr. 1772 din anul 1690.
[8] *Ibidem*, documentul nr. 1717.
[9] *Ibidem*, documentul nr. 1706a.
[10] *Ibidem*, documentul nr. 1309.
[11] Biblioteca Națională a României, Colecții speciale, Arhiva istorică, Fondul de Documente istorice vechi, sec. XV–XIX, documentele nr. 701 şi nr. 1114.

BDD-A6972 © 2013 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 09:36:22 UTC)

domnească. Ca exemplu poate servi documentul emis de domnitorul „Constantin Şerban Voievod, domn al Ţării Ungrovlahiei", în anul 1656[12]. Dintre semnăturile autografe ale domnitorilor trebuie menţionată cea a ultimului domnitor pământean al Ţării Româneşti, iniţial în calitate de dregător de mare spătar[13], iar mai târziu în calitate de domnitor cu titulatura de „Constantin Brâncoveanul Basarab Vv. Domnul Ţării Româneşti"[14], aşa cum putem observa într-un act de întărire a unei moşii aparţinând lui Necula banul şi primită ca moştenire „de la strămoşi"[15].

Printre personalităţile lumii medievale din Ţara Românească găsim o serie întreagă de domnitori, dar şi mari dregători, astfel, fără a păstra o ordine anume, îi putem nominaliza pe stolnicul Iordache Bălăceanu, stolnicul Ştirbei, fraţii Şerban şi Constantin Cantacuzino, Radu Şerban Voievod, Mihnea Vodă, Mihai Vodă (Viteazul), marele agă Ianache Văcărescu, Grigorie Vodă, Alexandru Ilieş, Petru Voievod şi alţii.

Interesantă este şi titulatura domnească, cu evoluţia ei în timp. Astfel, Matei Basarab, Constantin Brâncoveanu, Constantin Şerban Voievod sunt domni ai Ţării Româneşti, în timp ce Petru Voievod, Basarab Voievod, Mihnea Voievod sunt domni ai toată Ţara Ungrovlahiei.

Dar să-i menţionăm şi pe cei care au scris efectiv aceste documente, pentru că datorită lor avem posibilitatea, astăzi, să cercetăm trecutul. Trebuie să spunem că, dacă în secolul al XVI-lea reprezentanţii clerului sunt în majoritate, începând cu secolul al XVII-lea proporţia scribilor laici este în creştere. În rezultat găsim pe lângă documente nesemnate, există şi astfel de cazuri, documente semnate de: Tudose logofăt Olănescu[16]; Radu logofăt, fiul lui Gheorghe Logofăt din Târgovişte[17]; Neagu logofătul; Nicula log. Bildescu; Stoica logofătul Şerbanovici; popa Muşat din Domireşti; Dragul Logofăt; fiul lui Ion Logofăt; popa Negoiţă din Gugulaţi; Toia logofăt în casa lui Laiotă; Anghel Logofătul din Craiova; sau pur şi simplu Tudoran. Însă, în secolul al XVIII-lea balanţa se înclină foarte uşor spre copişti şi traducători din rândul clerului, potrivit modului în care semnează, având mai multă sau mai puţină ştiinţă de carte: „Chiriţă dascăl slovenesc de la Şcoala Domnească de la Sf. Gheorghe-Vechi din Bucureşti", în cazul de faţă copist[18]. Un alt caz, dar de traducător de această dată este cel al dascălului „slavonesc de la Şcoala Domnească din Bucureşti"[19] sau pur şi simplu cel al „popei Simeon"[20].

Dar pe lângă clerici de rang inferior, nominalizaţi în documentele istorice vechi sunt menţionaţi şi reprezentanţi importanţi ai Bisericii, cu tot cu locaşele de

[12] *Ibidem*, documentul nr. 1770.
[13] *Ibidem*, documentul nr. 1734, emis în data de 20 martie 1686.
[14] *Ibidem*, documentul nr. 1736, emis în data de 14 decembrie 1694.
[15] *Ibidem*, documentul nr. 1736, emis în data de 14 decembrie 1694.
[16] *Ibidem*, documentul nr. 1749.
[17] *Ibidem*, documentul nr. 1748, emis în data de 17 august 1826.
[18] *Ibidem*, documentul nr. 1834.
[19] *Ibidem*, documentul nr. 1817, nr. 1117. Aici este vorba de o traducere făcută de „Lup dascăl slovenesc" de la aceeaşi instituţie în anul 1744.
[20] *Ibidem*, documentul nr. 1775.

BDD-A6972 © 2013 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 09:36:22 UTC)

cult implicate într-un fel sau altul în tranzacţii de ordin imobiliar sau în desfăşurarea unui act de justiţie. Astfel într-un document emis în data de 2 decembrie 1700, referitor la o parte de moşie în Guzeni este menţionat şi egumenul Nictarie al mânăstirii „Sfântul Ioan" din Bucureşti[21]. În data de 1 septembrie 1763 Arhimandritul Timotei, egumen la mănăstirea „Mihai Vodă", adevereşte că are „sinfonie cu boieri Prisiceni" şi un proces al acestora cu stolnicul C. Ştirbei[22]. În data de 1 septembrie 1763 mitropolitul Grigore emite o „Carte de blestem" „către oamenii de la Guziani-Teleorman, la Ruşii de Vede, şi Socol, Mitrea şi Iordache dogari ca să jure dacă moara m-rii Sf. Ioan din Bucureşti îneacă moara acestora din urmă"[23]. În anul 1713 se menţionează mănăstirea Tismana, împreună cu schitul său „Sfântul Nicolae" într-un act de vânzare–cumpărare a unei părţi din moşie din Menţi[24]. În data de 2 iunie 1693 Capla Părdeasa lasă prin testament „Mănăstirii Tismana, schitul „Sfântului Nicolae", zidit de ea[25] partea sa din aceeaşi moşie Menţi şi altele. Un alt document referitor la problemele legate de proprietăţile acesteia este cel din luna februarie 1693, prin care domnitorul Constantin Brâncoveanu „porunceşte", prin „poruncă domnească" egumenului mănăstirii Tismana să adune toate documentele moşiei Comanei, jud. Mehedinţi, pe care o revendică Oprea căpitanul şi să vie de Paşti la divanul domnesc[26].

În acelaşi timp, dacă am văzut că judecata domnească se extinde şi asupra unei instituţii ecleziastice, documentul din data de 25 decembrie 1697 arată că aceeaşi instituţie ecleziastică putea împrumuta sume de bani unor civili. Astfel în actul de vânzare–cumpărare menţionat se vorbeşte despre „Matei, fiul lui Neagul Somonescu, prin care vinde vărului Fota Bălăcescu căpitanul jumătate din moşia Bilugeşti, pentru 70 taleri pe care-i datora egumenului de la M-rea Tismana"[27].

Alţi reprezentanţi al clerului menţionaţi în acte sunt Veniamin, egumenul mănăstirii Jitiianu, Daniil, egumenul de la Băbeni, călugăriţa Nica din satul Drăghieşti.

O „Carte de împărţeală" din data de 9 iunie 1657, ne vorbeşte despre preotul Tudor, călugărul Daniil, nepoţi ai lui Tudor logofătul, implicaţi într-o dispută legată de deţinerea şi folosirea vadului morii de pe moşia Vâlsăreţi, pe care o au cu Radu clucerul, mănăstirea Potocu. Constantin Şerban Voievod porunceşte crearea unei comisii compuse din 12 boieri, care cercetează cazul şi dau o „Carte de împărţeală" în această problemă[28], adică o decizie referitoare la împărţirea proprietăţii.

În data de 3 februarie 1638, „Animia călugăriţa şi fiii ei vând lui Stroe, fost al doilea vistier, partea lor din satul Căteşti, jud. Muscel, şi Pădureţ, pentru 6000 bani"[29],

[21] Biblioteca Naţională, Colecţii speciale, Arhiva istorică, Fondul de Documente istorice vechi sec. XV–XIX, documentul nr. 1835.
[22] *Ibidem*, documentul nr. 1843.
[23] *Ibidem*, documentul nr. 1841.
[24] *Ibidem*, documentul nr. 1707b.
[25] *Ibidem*, documentul nr. 1707a.
[26] *Ibidem*, documentul nr. 1706b.
[27] *Ibidem*, documentul nr. 1781b.
[28] *Ibidem*, documentul nr. 1756.
[29] *Ibidem*, documentul nr. 1737.

BDD-A6972 © 2013 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 09:36:22 UTC)

actul de vânzare–cumpărare fiind legalizat de Logofeția Dreptății[30] în data de 18 aprilie 1838.

În ceea ce priveşte proprietatea în epoca de care vorbim, se poate spune că ea era reprezentată prin: moşii, mori, păduri, vii, pământul în sine, cârciumi, vaduri (stăpânirea asupra), robi (ţigani). În a doua jumătate a secolului al XVII-lea, în mod special, se poate deține o proprietate asupra unei părți „dintr-o roată de moară", care valorează la 1 ianuarie 1685, 14 lei[31]; „o jumătate de roată umblătoare"[32]; de asemenea o proprietate poate fi o roată de moară deținută de 3 proprietari, adică proprietate fiind împărțită în trei părți[33]; un „vad de moară cu 2 roate"[34].

Vânzările se fac cu ştirea vecinilor şi a rudelor[35]. De asemenea, există vânzări de achiziționare a bunurilor (moşii, etc.), vânzări pentru plata datoriilor.

Asigurarea dreptului de proprietate se face prin întărirea dreptului la moştenire. În acelaşi timp, după cum am văzut mai înainte, există formula „pentru dreaptă şi credincioasă slujbă". Astfel prin documentul din data de 11 iulie 1515, „Basarab voievod domn a toată ţara Ungovlahiei întăreşte portarului Oancea şi fiilor săi, pentru dreaptă şi credincioasă slujbă, familiile de ţigani, Cornea cu copii, Costea cu copii, Răpa cu copii"[36].

O parte din actele de proprietate din fondul cercetat sunt legalizate odată cu trecerea timpului, atât originalele, cât şi copiile originalelor. Copia românească a unui document emis în data 26 octombrie 1656 în Divan de către Constantin Şerban voievod, prin care acesta „întăreşte lui Stroe, mare logofăt din Goleşti, ocinile cumpărate în Coteşti" este legalizat în data de 18 aprilie 1832 de către Logofeția Dreptății[37], viitorul Minister al Justiției, la aproape 200 de ani de la emiterea originalului. La aceeaşi dată, 18 aprilie 1832, aceeaşi instituție legalizează un alt act de vânzare–cumpărare emis în data de 20 octombrie 1652, prin care „Şerban din Căteşti şi alții vând jupânului Stroe, marele vistier, partea lor din Căteşti, pe apa Argeşului, pentru 3400 bani"[38].

Totodată documentele prezintă şi practica schimbului de moşii[39], anularea prin acte a unor acte mai vechi[40], dar şi formula „pentru osteneala banilor" în cazul banilor împrumutați cu cămată[41] 50 taleri pentru 2 săptămîni cu plata pentru

[30] Logofeția Dreptății – Ministerul de Justiție din perioada contemporană.
[31] Biblioteca Națională, Colecții speciale, Arhiva istorică, Fondul de Documente istorice vechi sec. XV–XIX, documentul nr. 1729.
[32] *Ibidem*, documentul nr. 1729, emis în data de 28 martie 1683.
[33] *Ibidem*, documentul nr. 1725, emis în data de 15 mai 1682.
[34] *Ibidem*, documentul 1718, emis în data de 29 octombrie 1677.
[35] *Ibidem*, documentul nr. 1766, emis în data de 19 iulie 1636.
[36] *Ibidem*, documentul nr. 1792.
[37] Biblioteca Națională, Colecții speciale, Arhiva Istorică, Fondul de Documente istorice vechi sec. XV–XIX, documentul nr. 1742.
[38] *Ibidem*, documentul nr. 1740.
[39] *Ibidem*, documentul nr. 1695, emis în data de 20 iulie 1646.
[40] *Ibidem*, documentul nr. 1694. emis în data de 6 iulie 1946.
[41] *Ibidem*, documentul nr. 1780.

BDD-A6972 © 2013 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 09:36:22 UTC)

„osteneala banilor", 1 taler şi jumătate; practica arendei, cuprinzând situaţia şi tovărăşia arendei[42].

Analiza documentelor ne permite să menţionăm existenţa unei diferenţe de preţ la vânzarea pământului. Astfel pentru un stânjen vânzătorul poate cere 66 de bani[43] sau un altul 25 de bani pe stânjen[44]. Totodată, o parte din moşie poate valora 13 bani (!)[45]; preţul de cumpărare al unei vii în anul 1699 este de 16 taleri[46]. Evident, documentele nu descriu amănunţit aceste proprietăţi, astfel încât să existe detalii suplimentare necesare ce ar oferi informaţii legate de mărimea terenurilor (spre exemplu) sau a calităţii lor. Probabil, preţul depindea şi de statutul social al celor implicaţi în procesul de vânzare–cumpărare.

În ceea ce priveşte moneda şi circulaţia monetară pe teritoriul Ţării Româneşti în perioada descrisă trebuie să menţionăm următoarele tipuri monetare locale: bani, bani bătuţi, lei, lei bătuţi, bani gata[47]. Cât priveşte moneda externă, „valuta", aflată în uz atunci şi care participă împreună cu moneda locală la toate tipurile de tranzacţii economico-financiare pot fi menţionate următoarele: taleri, poli[48], aspri[49] şi zloţi[50].

Pe lângă aceste elemente de drept civil privind protecţia şi reglementarea dreptului la proprietate, documentele prezintă elemente de drept penal. Astfel în actul de întărire al domnitorului Radu voievod Şerban a stăpânirii lui Nica mare vistier asupra satului Oriseceni de la vad cu moşia Malul, se face un scurt istoric al chestiunii proprietăţii asupra locului, în care se menţionează cazul unui asasinat şi al distrugerii unui cuib de şoim, „pentru care ucidere şi stricare de cuib a plătit satul Gâşteşti două şugubini. Satul Gâşteşti nu s-a lăsat şi s-a judecat şi la Mihnea Vodă şi la Mihai Vodă şi acum, zicând că acel om care a ucis sau care a stricat cuibul şoimului n-a fost din satul lor, dar niciodată n-au putut jura cei 12 boieri pentru aceasta"[51].

O poruncă domnească, emisă de domnul Radu Voievod de întărire a stăpânirii lui Stoica şi Stan din Mititei asupra părţii lor de ocină din acea localitate, relatează cazul unui furt cu tot cu pedeapsa cuvenită pentru infracţiunea în cauză. Astfel un om a fost prins furând stupi, în rezultat a fost condamnat la spânzurătoare, dar a fost răscumpărat. Cei ce l-au răscumpărat, respectiv Stoica şi Stan din Mititei, au primit partea de ocină a hoţului prin poruncă domnească[52].

[42] *Ibidem*, documentul nr. 1860 emis în data de 2 noiembrie 1823.
[43] *Ibidem*, documentul nr.1748, emis în data de 7 decembrie 1688.
[44] *Ibidem*, documentul nr. 1747, emis în data de 20 octombrie 1688.
[45] *Ibidem*, documentul nr. 1722, emis în data de 10 aprilie 1682. Este vorba de zapisul prin care „Lupa şi fiica sa Drăgana vând celor 3 fraţi Pavel, Neagoe şi Dumitraşco, partea de moşie a bărbatului ei din Mititei, drept 13 bani".
[46] *Ibidem*, documentul nr. 1709, emis în data de 5 aprilie 1594.
[47] *Ibidem*, documentul nr. 1757, emis în data 30 noiembrie 1668.
[48] *Ibidem*, documentul nr. 1746, emis în data de 4 aprilie 1688.
[49] *Ibidem*, documentul nr. 1711, emis în data de 3 mai 1633.
[50] *Ibidem*, documentul nr. 1782, emis în data de 19 noiembrie 1698.
[51] *Ibidem*, documentul nr. 1817, emis în data de 13 octombrie 1607.
[52] *Ibidem*, documentul nr. 1817, emis în data de 27 aprilie 1615.

BDD-A6972 © 2013 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 09:36:22 UTC)

Prerogativa domnească de judecător suprem în ţară este destul de bine ilustrată în documente. Domnitorul, Vodă, în special în cazul domniilor pământene, împarte dreptatea, potrivit atribuţiilor deţinute în conformitate cu legislaţia medievală şi obiceiul pământului. Procedura de luare a unor decizii finale nu este una arbitrară, ba în mod contrar, conformă „unei chibzuieli" de lungă durată. Drept exemplu poate servi modalitatea de a proceda în domeniul justiţiei a domnitorului român Constantin Brâncoveanu. În plus, documentele, aparent banale, referitoare la stabilirea unor hotare de moşie, ne oferă o viziune în plus asupra personalităţii şi activităţi acestui ultim domnitor român, care încheie şirul domniilor pământene în Ţara Românească, cunoscut în general ca martir, promotor al culturii şi civilizaţiei româneşti şi ortodoxe. Dar să vedem cum procedează la modul concret Constantin Brâncoveanu în acţiunea sa de împărţire a dreptăţii. Cazul concret este stabilirea hotarelor noi pentru moşiile Forneteşti şi Zvârnojoiul, motiv de discordie între „Vergo, mare portar, şi popa Ion, cu vărul său popa Ştefan şi Dan armaşul din Reacea"[53]. Pentru soluţionarea problemei domnitorul Constantin Brâncoveanu creează treptat câteva comisii, membrii cărora, desemnaţi la ordinul domnitorului trebuie să decidă chestiunea hotarelor. Astfel în data de 17 septembrie 1694 problema este pusă în discuţie printr-o „Carte a 12 megieşi, luaţi prin poruncă domnească, prin care hotărnicesc moşiile Forneteşti şi Zvârnojoiul"[54]. În data de 26 septembrie 1694, domnitorul convocă prin poruncă domnească o altă comisie compusă, de data aceasta din 24 de boieri hotarnici care trebuie „să cerceteze şi să hotărnicească moşiile Fornăteşti şi Zvârnojoiul"[55]. Cea de-a treia comisie creată prin porunca domnească a lui Constantin Brâncoveanu în toamna anului următor este compusă din „48 boieri, luaţi pe răvaşe domneşti"[56], cu lista numelor acestor boieri hotarnici.

Acelaşi domnitor procedează la fel şi în cazul întăririi moşiilor strămoşeşti ale lui Necula banul, în anul 1694. Şi în acest caz domnitorul creează prin poruncă domnească o comisie formată din 24 de boieri, care investighează cazul, după care urmează emiterea actului domnesc de întărire[57].

Totodată, documentele arată în mod foarte relevant relaţiile feudale, prin zapisul de dăruire a unui rumân[58], care mai poate fi şi „vândut pe vecie" atât el, cât şi familia sa, ori poate fi cazul unor sate întregi sau a unei jumătăţi din sat[59]. Însă există şi posibilitatea răscumpărării. Astfel cartea domnească a lui Alexandru Voievod din anul 1627 [60] „îngăduie răscumpărarea din rumânie".

Documentele din cadrul acestui Fond al Arhivei istorice oferă, după cum am văzut informaţii variate ce completează foarte mult imaginea istorică generală,

[53] Biblioteca Naţională, Colecţii speciale, Arhiva istorică, Fondul de Documente istorice vechi sec. XV–XIX, documentul nr. 1700, emis în data de 26 septembrie 1694.
[54] *Ibidem*, documentul nr. 1699.
[55] *Ibidem*, documentul nr. 1700.
[56] *Ibidem*, documentul nr. 1702, emis în data de 6 noiembrie 1695.
[57] *Ibidem*, documentul 1736, emis în data de 14 decembrie 1694.
[58] *Ibidem*, documentul nr. 1790.
[59] *Ibidem*, documentul nr. 1786.
[60] *Ibidem*, documentul nr. 1784.

BDD-A6972 © 2013 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 09:36:22 UTC)

puțin abstractă, referitor la mersul lucrurilor, cu personaje reale în viața de zi cu zi. Iar misiunea istoricului, citându-l pe Nicolae Iorga, este complexă, el trebuind „să aibă starea de spirit a fiziologului, care şi în cercetarea celui mai mărunt vas, a țesăturii celei mai banale are în mintea sa marele sistem de viață, solidar, unitar, din care aceste obiecte ale studiului său fac parte”[61].

2. Alte documente istorice vechi româneşti semnalate în fondurile Arhivei istorice ale BNR

În titlul anunțat al lucrării am menționat documente din secolul al XIV-lea. Un document din Fondul „Saint Georges”, un fragment dintr-un caiet dictando, prezintă o listă a fotografiilor documentelor istorice româneşti, a căror datare este cuprinsă între anii 1393 şi 1499, aflate în Arhiva Imperială Rusă, având pe prima pagină următoarea notă: „Fotografiile documentelor privitoare la istoria României şi care se află în Arhivele Imperiale din Moscova, scrise unele în limba slavă veche sau limba polonă veche, iar altele în limba latină”[62].

Lista este împărțită în două: documente scrise în limba slavă veche, dintre care cel mai vechi document menționat este datat cu anul 1393. Este vorba de un hrisov (tractat) al „lui Roman Voievod, Domnul Moldovei prin care se obligă către Regele Poloniei Vladislav a-i da supunere, ascultare şi ajutor la caz de trebuință cu tot poporul şi cu toate slugile sale ca şi predecesorii săi”, totodată se menționează că documentul este scris în limba slavă şi are o pecete mare. Un alt document interesant semnalat în acest prim capitol este datat cu anul 1395, Ziua Bobotezei. Este vorba de hrisovul lui „Ştefan Voievod, Domnul Moldovei, prin care arată că s-a aşezat pe tronul Moldovei prin ajutorul lui Vladislav Regele Poloniei, al Lituaniei, al Rusiei şi al altor multor țări stăpânitor, pentru care se îndatorează prin jurământ către dânsul, copiii lui şi soția sa să-i dea ascultare, supunere şi ajutor cu Țara sa şi slugile sale în contra vrăjmaşilor săi şi mai cu deosebire în contra Regelui Ungariei, Domnul Basarabiei (Țara Românească) în contra Turcilor, Tătarilor şi altor vrăjmaşi ai săi”. Jurământul de fidelitate este scris în limba slavă veche, are sigiliul domnitorului cu 8 sigilii ale boierilor mai mici, atârnate şi 2 sigilii căzute.

Cel mai recent document din primul set de documente este datat cu 28 iulie 1466 este „Hrisovul lui Ştefan Voievod, Domnul Moldovei prin care arată că în urma mijlocirii rugăciunei Regelui Poloniei şi a altor boieri, a iertat pe Pan (?) Mihail Logofăt, pe frații lui Duma şi alții cu slugile lor, permițându-le să vină în Țară şi să stăpânească Mihail (?) palatul său de pe Siret, dându-le şi două sate [...] şi care act de iertare îl întăreşte cu credința numelui său, a fiului său Alexandru, a

[61] Nicolae Iorga, *„Două concepții istorice”*, *cuvântare ținută la 17 mai 1911 la intrarea în Academia Română de N. Iorga, cu răspuns de A.D. Xenopol,* Bucureşti, Institutul de Arte Grafice „Carol Gobl”, 1911, p. 15.

[62] Biblioteca Națională a României, Colecții speciale, Arhiva istorică, Fond „Saint Georges”, dosarul CCCXXIV/1.

BDD-A6972 © 2013 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 09:36:22 UTC)

mitropolitului Ţării Teoctist şi cu credinţa boierilor Moldovei". Documentul este scris în aceeaşi limbă slavă veche, având pecetea domnească veche, atârnată[63].

Cel de-al doilea capitol al listei prezintă documente scrise în limba latină. Documentul nr. 1 este datat cu anul 1387 şi este jurământul de fidelitate al lui Petru Voievod, domnul Moldovei către Vladislav, regele Poloniei, având atârnată o pecete domnească mică.

Un document interesant este cel numerotat cu numărul 3, datat cu anul 1389, reprezentând tratatul de alianţă încheiat între Regele Poloniei, Vladislav şi Mircea Voievod, „în contra regelui Ungariei şi în contra altor inamici"[64] la Radorn, cu o singură pecete atârnată, restul fiind căzute.

Documentul numărul 6, datat cu ziua de 6 iulie 1391 este un „act prin care Mircea Voievod, Domn al Munteniei, etc. aprobă şi confirmă tratatele precedente încheiate între ambasadorii săi şi Vladimir Regele Poloniei", încheiat la Lemberg, cu o pecete mare domnească atârnată[65].

Din păcate, până în prezent nu am reuşit să găsim mai multe informaţii, în afara faptului că ele s-ar afla în continuare în una dintre arhivele statului rus contemporan.

Revenind, trebuie menţionat faptul că în toate fondurile Arhivei istorice ale BNR există documente vechi, scrise în limba slavă sau română, cu grafie chirilică, reprezentând acte ce dovedesc dreptul de proprietate al unor familii boiereşti sau al descendenţilor acestora asupra averilor, în special a moşiilor.

Alte documente foarte interesante sunt emise de mari domnitori pământeni din Moldova şi Ţara Românească aşa ca Mihai Viteazul, Matei Basarab, Ştefan cel Mare, Vasile Lupu şi alţii.

Astfel, în anul 1495, Ştefan cel Mare, împreună cu soţia sa Maria (de Mangop – *n.n.*) şi fiii Alexandru şi Bogdan, ridică biserica cu hramul „Sfantului Mihail", în cinstea victoriei obţinute „la Valea Albă în anul 1476, iulie 26, când creştinitatea a fost învinsă de oştirile păgâne împreună cu Basarab Vv., luând a treia parte din pământul Moldovei şi pomenirea celor căzuţi în luptă"[66].

3. Prezentarea documentelor din fondul mănăstirii Noul Neamţ până în anul 1962, anul închiderii forţate a acesteia

În cadrul colaborării existente între Biblioteca Naţională a României şi Patriarhia Română, s-a desfăşurat şi o activitate de cercetare şi descifrare a unor documente istorice vechi în varianta virtuală, în special în grafie chirilică şi limba rusă, oferite spre studiu de Schitul Românesc „Prodromu" de la Muntele Athos. Este vorba de documente ce au aparţinut metocului Mănăstirii Neamţ din

[63] Biblioteca Naţională, Colecţii speciale, Arhiva istorică, Fond Saint Georges, dosar CCCXXIV/ 1.
[64] *Ibidem*.
[65] *Ibidem*.
[66] Biblioteca Naţională, Colecţii speciale, Arhiva istorică, Fondul de Documente istorice vechi, sec. XV–XIX, documentul nr. 470.

BDD-A6972 © 2013 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 09:36:22 UTC)

Basarabia, cu proprietate asupra satelor Chiţcani şi Copanca, viitoarea Mănăstire Noul Neamţ. Astfel trebuie să menţionăm următoarele tipuri de documente grupate după cum urmează:

1. Fondul Mănăstirii Noul Neamţ începând cu anul 1821 şi până în anul 1962 când mănăstirea a fost desfiinţată. Un parcurs absolut fascinant, trecând prin toate etapele posibile de existenţă a acestei unităţi eclesiastice. Plecarea de la Mănăstirea Neamţ, relaţiile cu autorităţile ruseşti din Basarabia, perioada Primului Război Mondial, perioada interbelică cu o nouă revenire în forţă a mănăstirii, perioada celui de-Al doilea război mondial, relaţiile cu Armata Română, revenirea sovieticilor, agonia instituţiei cu filarea monahilor şi a ucenicilor, până la desfiinţarea ei definitivă în anul 1962.

Foarte interesantă este corespondenţa primului stareţ al Mănăstirii Noul Neamţ. Este vorba de corespondenţa purtată de starețul Teofan Cristea cu diverse instituţii ale Imperiului Rus, cu ţarul rus Alexandr Nikolaevici, referitor la apărarea drepturilor mănăstirilor Neamţ şi Secu, moşiile şi bunurile acestora în Basarabia, permisiuni pentru călătoriile efectuate la locurile sfinte din Rusia, proiectul şi procesul (non-juridic) de întemeiere a Mănăstirii Noul Neamţ pe moşiile Chiţcani şi Copanca din județul Bender (Tighina) din Basarabia, cu regulamentul intern introdus de Părintele Stareţ Paisie Velicikovski, respectat şi de mănăstirile Neamţ şi Secu; referitor la alegerea starețului Mănăstirii Noul Neamţ, decretul imperial cu privire la alegerea starețului; regulamentul de finanţare a mănăstirii. Toate reprezentând originale şi traduceri din limba română în limba rusă, în perioada cuprinsă între anii 1859–1864.

O scrisoare la fel de interesantă este cea adresată starețului Teofan Cristea din partea Ministerului Afacerilor Externe rus – Consulatul General al Rusiei în Principatele Unite ale Valahiei şi Moldovei, referitor la apărarea drepturilor intangibile ale mănăstirilor Neamţ şi Secu, a negocierilor purtate cu domnitorul Cuza pe acest subiect, în limba rusă, din 31 decembrie 1859.

2. Un fond conţinând un număr de 43 de manuscrise în limba slavă, începând cu „Povestiri despre Varlaam şi Ioasaf”, din cel de-al treilea sfert al secolului XIV, un Tetraevanghel, de la sfarşitul secolului al XIV-lea şi până la „Istoria mănăstirii Noul Neamţ” a lui Andronic Popovici de la sfârşitul secolului al XIX-lea şi „Regulamentul vieţii monahale” al lui Paisie Velicikovski, de la sfârşitul secolului al XIX-lea, o traducere din limba română în limba rusă.

3. Un fond compus din 19 cărţi în limba română scrise cu grafie chirilică. Printre cele mai timpurii putem indica asupra aceea ce este „Lista lecturilor complete din faptele Apostolilor pentru Liturghie, cu finalul lipsă, în limba română cu caractere chirilice, din al doilea sfert al secolului al XVIII-lea”. O „Culegere de învăţături”, de la 1781. Ultima carte este „Istoria Mănăstirii Noul Neamţ” de Andronic Popovici, cartea I-a, din anul 1881.

Aceste documente, „uitate” şi deseori inedite, îşi aşteaptă cercetătorii din diverse domenii, pentru a oferi întreaga gamă de informaţii posibile, în vederea reconstituirii trecutului în totalitatea sa.

BDD-A6972 © 2013 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 09:36:22 UTC)

BIBLIOGRAFIE

Cărți

Nicolae Iorga, *Două concepţii istorice*, *cuvântare ţinută la 17 mai 1911 la intrarea în Academia Română de N. Iorga, cu răspuns de A.D. Xenopol*, Bucureşti, Institutul de Arte Grafice „Carol Gobl", 1911.

Surse

Documente de arhivă

II.1. Biblioteca Națională a României, Colecții speciale, Arhiva istorică, Fondul de Documente istorice vechi sec. XV–XIX:

Documentele nr.: 1; 450b; 470; 701;1114; 1117; 1309; 1695; 1694; 1699; 1700; 1702; 1706a; 1707b; 1707a; 1706b; 1709; 1711; 1717; 1718; 1722; 1725; 1729; 1734; 1736; 1737; 1740; 1742; 1746; 1747; 1748; 1749; 1756; 1757; 1766; 1770; 1772; 1775; 1778; 1780; 1781b; 1782; 1784; 1786; 1790; 1792; 1817; 1817; 1823; 1824; 1835; 1841; 1843; 1834; 1860.

II.2. Biblioteca Națională a României, Colecții speciale, Arhiva Istorică, Fond „Saint Georges": Dosar CCCXXIV/ 1.

ABSTRACT

The National Library of Romania, as one of the most important national heritage forums of the Romanian culture and civilization in our country and abroad, holds within its Special Collections a considerable number of old historical documents, issued or referring to the XIV–XIX centuries.

The significance of these documents is undeniable. They offer valuable information of political, linguistic, cultural, social, economic and financial interest, data with reference to certain persons, from anonymous to well known figures, information regarding the criminal and civil law practice at the moment of their isssuance. The interpretation/ decipherment of archival materials allows enhancing the present knowledge with different shades, colors, data, papers, deeds specific to the Romanian Orthodox Christian civilization developed in Moldova and Wallachia, beginning from the Middle Ages, in particular, till the second half of the XIXth century, covering distinct periods of time: that of the native rulers, the Phanariots epoch, the Organic Statute period and the dawn of the new era founded along with the two Romanian Principalities Union in the year 1859. Hereupon, the whole picture, obtained as a result of a summary and minimal research of the information given by the documents, becomes much more animated and complex.

Keywords: National Library of Romania, Historical Archive, old historical documents, national heritage, the XIV–XIX centuries.

BDD-A6972 © 2013 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 09:36:22 UTC)